

MEGJELENT AZ ÚJGENERÁCIÓS HETEDIK OSZTÁLYOS TANKÖNYVHÖZ KÉSZÜLT TANÁRI KÉZIKÖNYV

MOLNÁRNÉ KÖVÉR IBOLYA

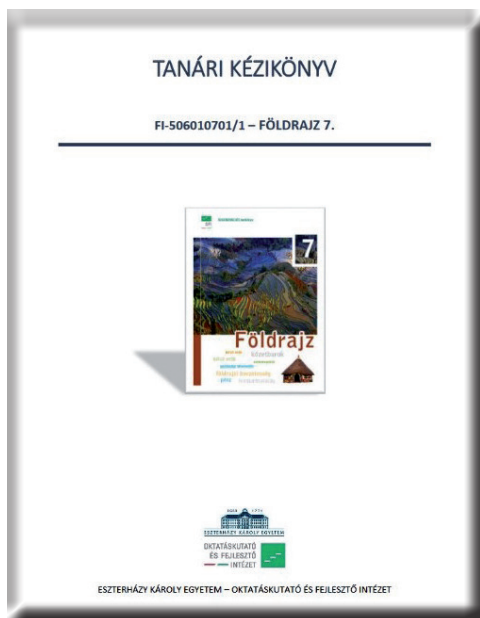
Hajdúböszörményi Bocskai István Gimnázium
molnarneki@bighb.hu

Az újgenerációs **tankönyvcsalád 7. osztályos** tananyagának értelmezéséhez és tanításához kaphatnak segítséget a földrajzot tanító kollégák a tanári kézikönyv által (1. ábra). A Makádi Mariann által írt kézikönyv jóval több, mint ahogy azt a címe alapján gondoljuk.

A földrajztanításban a legutóbbi évtizedben jelentős **paradigmaváltás** ment végbe. Az új megközelítés, amely a leíró

jellegű, főként lexikális tudást adó földrajztanítást kimozdította a megmerevedett tantárgyi keretek közül, új szemlélet és új módszertani kultúra elsajátításának igényét is megfogalmazza. Mennyiben több a pedagógusok számára készült tanári kézikönyv, mint egy egyszerű sillaszusz a tanítás folyamatában? Miben ad többet a szerző a tárgy tanítók számára? Ezeknek a kérdéseknek a megválaszolására és egyben a kötet bemutatására illetve ajánlására vállalkozom az ismertető megírásával.

A szerző már a Bevezető soraiban **komplex rendszert** vázol fel, és megfogalmazza a tanári kézikönyv céljait. A tartalomjegyzékben négy fejezetet találunk, amelyek közül az utolsó már a munkafüzet módszertani bemutatása. Az első három rész a tankönyv általános szempontok és tartalmi egységek szerinti feldolgozása. Az első tematikai egység a tankönyvfejlesztés folyamatát, annak lépéseit és a megvalósult **tananyag-fejlesztési program** szakaszait bemutatva a tapasztalatokat és az ebből eredő változtatásokat ismerteti. Megtudhatjuk, hogy olyan könyveket (tankönyvcsaládot) és

1. ábra. A tanári kézikönyv (forrás)

ezekhez kapcsolódó munkafüzetet, atlaszt és kézikönyvet használhat a földrajztanár, amely a kipróbálók véleményének figyelembe vételével került véglegesítésre. A szerző olyan bevezető és egyben fejlesztést támogató fejezetet írt, amely egyben szakmai felkészítés és továbbképzés is a mindennapi munkánkhoz. Arra inspirál, hogy a tanári gyakorlatban elengedhetetlennek érezzük a megújulást. Az új tudománypedagógia elvárásait, a tananyag-tervezés és a tanuló- illetve tudásközpontú fejlesztés tartalmi elemeit és eszközrendszerét vázolja fel. Külön kitér arra, hogy elengedhetetlen a kutatásalapú ismeretszerzés és ehhez a tanári tudástartalomnak is meg kell újulnia. A kézikönyv későbbi fejezeteiben is tudatosan hangsúlyozza a **szakmódszertani megújulás** igényét és a kor követelményének megfelelő digitális és szemléltető tanulási-tanítási környezetet kialakítását. A fejezetben a 7. osztályos tankönyvhöz kapcsolódó ajánlásokat, példákat és módszertani megoldásokat sokaságát találja a gyakorló pedagógus. A tankönyvre építve a kézikönyv rengeteg módszert, kompetencia- és készségfejlesztő ötletet ad, amely a hatékony tanulást és tanítást segíti. Nagyon sok segítséget kap a szaktanár ahhoz, hogy diákjai aktivitását erősítve munkájában a tevékenykedtető és a problémamegoldó óraszervezés kapjon nagyobb hangsúlyt. A földrajztanítás új szemléletében a tudás egy jól felépített tananyagrendszer részeként jelenik meg. Ennek a rendszerépítésnek

a támogatását vállalja fel a kézikönyv. Az első fejezetben megismerhetünk egy következetesen véghezvitt fejlesztési programot. Olyan kérdésekre ad választ, mint hogy milyen a 21. század műveltségképe, mi a korszerű ismeretszerzés kulcsa, és milyen út vezet az eredményes tanuláshoz. Természetesen nem kaphatunk mindenre kész választ, mindig alkalmazható receptet, de a gyakorló tanár kezébe tudományos és módszertani eszköztár kerül, amely minden kollégát a tanári gyakorlatának átgondolására és megújítására ösztönözhet, úgy hogy közben meg is adja a segítséget a tanári munka tervezéséhez és megvalósításához (2. ábra).

A tanári kézikönyv második, szakmódszertani szempontból legfontosabb része a **tankönyvi témakörök bemutató** fejezet. Ebben a szerző ismerteti az újgenerációs tankönyvek jellemzőit, megtudhatjuk, hogy az egyes fejezetek és az azokat alkotó leckék a földrajzi gondolkodás és megismerés

2. ábra. Hangsúlyossá válik a tevékenykedtetésen alapuló ismeretszerzés (fotó: Szöllőssy László)

rendszerét követve épülnek egymásra. Bár a tankönyv alapvetően a Nemzeti alaptanterv és a kerettanterv követelményeit veszi alapul, azokat a problémákat is bemutatja, amelyek a kerettantervi szerkezet megváltoztatását tették szükségessé. Felhívja a figyelmet arra is, hogy a helyi tantervekben, a tanári tervezőmunkában lehetőség van a változtatások érvényesítésére. A szemléleti változtatás szükségességére hívja fel a figyelmet akkor is, amikor a tankönyv új tartalmi elemeit (például a *Ne magolj, gondolkodj!* fejezet) mutatja be. Változás az is, hogy az eddig önálló gazdasági alapismeretek fejezet elemei beépültek más, kapcsolódó tananyagtartalmakba. Megtudhatjuk, hogy a diákok tanulását segítő szempontok alapján tervezték meg a tankönyvekben a tördelést, és így kerültek bele a tanulási praktikák, a szemelvények, a kérdések és a gyakorlati hasznosítást segítő elemek is. A kézikönyv II.2. fejezete a tanári munkát közvetlenül segítő rész. A szerző abból a tényből indul ki, hogy eltérő az iskolák, az egyes tanulócsoportok helyzete, lehetősége, eltérő lehet az óraszám (1,5 vagy az ideálisabb heti 2 óra). De eltérő az adott tanulócsoport illetve az egyes tanulók képességeinek és készségeinek szintje. Eltérő lehet a tanulási környezet (például szaktanterem), a digitális eszközökkel való felszereltség is. A tervezésnél ezeket mind-mind figyelembe kell venni (3. ábra). A kézikönyvben ehhez, az átgondolt és eredményes tanári illetve tanulói munka tervezéséhez kapunk sokoldalú segítséget.

3. ábra. A digitális és a hagyományos tanulási környezet összekapcsolódik
(fotó: Szöllőssy László)

A témakörök feldolgozását egy nagy építkezéshez hasonlítja a szerző. Ezért is nyújt minden elem, azaz a tananyagegységek feldolgozásához szakmai-módszertani és didaktikai segítséget. A szerző óriási tapasztalata, tudása minden leírt mondatában, ajánlásában megjelenik. A szerkesztési elv, az egyes témakörök feldolgozásának szerkezete azonos. Az órákra történő lebontást megelőzi egy általános rész, mely magában foglalja a tanegység céljait, a tankönyvben alkalmazott feladatkészletet, a tartalmi elrendezés szempontjait és az új fogalmak körét. A tankönyv 1. fejezete – a *Ne magolj, gondolkodj!* címet kapta. E hiányt pótló fejezet feldolgozására öt órát javasol fordítani. A célok megfogalmazását követően kitér arra, hogy elengedhetetlen a tantárgy tanulásának előkészítése. Célként fogalmazódik meg az elemi jártasságok kialakítása a tájékozódás, az éghajlat témában. A hetedik évfolyamon tanító kollégám megerősítette, hogy a tevékenységen alapuló előrehaladás nagymértékben segíti a diákok tudásának bővítését. A szerző

a kézikönyvben megoldások, javaslatok és ajánlások sokaságát tárja elénk. Kiemelném a fejlesztési folyamat tevékenységeinek tervezéséhez kapcsolódó ajánlásait (minden órán egy-egy feladatelemmel történő bővítés, gyakorlás és a tudás elmélyítése), amelyben külön hangsúlyt kap az élményszerű tudás- és a digitális ismeretszerzés. Új ismeretek, fogalmak megtanításával kapcsolatban a szerző figyelmeztet is bennünket. A tanításban ne a definíciókra helyezzük a hangsúlyt, helyette inkább drámapedagógiai módszerek alkalmazásával, feladathelyzetek szimulálásán keresztül ismertessük meg a gyerekekkel a fogalmakat! Ezt a módszert a későbbiekben több téma feldolgozásánál is ajánlasként fogalmazza meg számunkra. Ezt követően a kézikönyv rátér az tanórai keretekben történő tananyag-feldolgozás bemutatására, felvázolására. A szerző kiemeli, hogy nagyon fontos a tanulók előzetes tudásának felmérése.

A kézikönyv számomra legfontosabb eleme az **ajánlott feldolgozási mód és alternatívái** rész. Ebben sokszínű didaktikai és módszertani ötletet kaphatunk az egyes tananyagelemek feldolgozásához. Ezek alternatívát jelentenek a tanár számára, amelyek kiegészülnek az ajánlások értelmezésével, a siker és a sikertelenség okainak megvilágításával, a választott munkaforma indoklásával, a tankönyv feladatrendszerének módszertani szempontú értelmezésével. Különösen a témakörök első óráihoz kapcsolódó javaslatokban hívja fel a szerző a figyelmet a motiváció fontosságára, arra, hogy miért szükséges

a tankönyv megismerése. Bemutatja, hogyan dolgozhatjuk fel a szemelvényeket, kitér a választás lehetőségeire, a javasolt munkaformára. Segítséget nyújt az általa fontosnak tartott flow élmény eléréséhez. Szól a házi feladat kiválasztásának és értékelésének fontosságáról is. Minden esetben utalást kapunk a belső és a tantárgyi koncentráció megvalósításának lehetőségeire. Végül a tanulói teljesítmény értékeléséhez is kapunk módszertani segítséget.

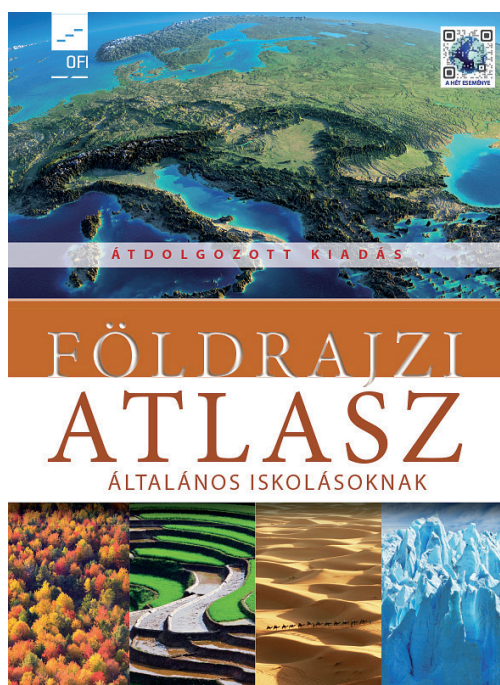
E rövid ismertetésnek nem lehet célja a minden egyes fejezethez és tanórához kapcsolódó ajánlás részletesebb bemutatása, de fontosnak tartom kiemelni a minden témakör feldolgozásában egységesen megjelenő szempontokat: a célok, a tartalmi elrendezés elve, az új fogalmak rendszere, az ajánlott időkeret, az előzetes tudás, a leckékre lebontott feldolgozási mód és annak alternatívái, a koncentráció és az értékelési szempontrendszer alkalmazása. A tanári kézikönyv megírása során a szerző törekedett több, meglévő és hibásnak tartott földrajztanítási gyakorlat kijavítására is. Ennek egyik példája a helytelen és nem egységes fogalomhasználat megszüntetése, a fogalmi rendszer tisztázása, az új fogalmak bevezetése és azok értelmezése (csak példaként említem meg a hegység típusok kérdését, a földrajzi övezetesség problematikáját). A kézikönyv ajánlásai szakítanak a hagyományos frontális óravezetéssel. Természetesen ez nem azt jelenti, hogy ezt teljesen elveti a szerző, de fontosnak tartja a változatos, sokszínű óratervezést. A teljesség igénye nélkül a kézikönyv írója szerint a frontális módszer helyett

(mellett) alkalmazzunk például kiscsoportos munkát, differenciált sormunkát, páros munkát, egyéni feladatmegoldást, ablakmódszert és projekttanulást.

A kézikönyv harmadik tematikai része az újgenerációs **tankönyv eredményes használatának feltételeit és lehetőségeit** elemzi. Megfogalmazódik az az alaptétel, miszerint térképek használata nélkül nem lehet földrajzot tanulni. Bemutatja és elemzi az atlasz használatát, a térképek alkalmazhatóságát gyakorlatban (4. ábra). Megismerhetjük az ellenőrző feladatlapok sajátosságait, szerkesztésük elvi kérdéseit. A feladatokon keresztül a tudás három dimenziójáról (ismeretek, megértés, alkalmazás), és a mérészetimodok elvekről is tájékoztatást kapunk. A tankönyv, az általános iskolai földrajzi atlasz, a munkafüzet, a feladatlapok elérhetőek a kollégák számára a Nemzeti Köznevelési Portálon, ahonnan le is tölthetőek.

A tanári kézikönyv olvasása során indíttatást és megerősítést is kap az olvasó. A szerző nem törekszik arra, hogy egyedüli megoldásokat adjon. Miközben a tanári munkatervezéshez szükséges ismereteket, didaktikai és módszertani, óraszervezési ajánlásokat megismertem, egy különös dologra lettem figyelmes. Bár sok évi tanári gyakorlattal rendelkezem, mégis folyamatosan tanultam, és eközben újabb

ötletek, módszerek jutottak eszembe. A könyv tehát nemcsak tanári kézikönyv, hanem egy munkánkat motiváló írás is. Egy olyan tanári munkát segítő művet kaphattak a kollégák, amely támogatja a tantárgy megújulásáért folytatott küzdelmünket. A szerző a kézikönyvvel régi hiányt pótol, egy olyan eszközt adott a kollégák kezébe, amely a földrajzot tanítók mindennapi pedagógiai munkáját segíti.

4. ábra. Az újgenerációs általános iskolai földrajz atlasz (forrás)